

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier Ingangsomlijsting in Antwerpen

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Ingangsomlijsting, Antwerpen, Schrijnwerkersstraat – monument
(opheffing)

Onderwerp

Benaming: ingangsomlijsting

Adres of ligging: Schrijnwerkersstraat 7-9, Antwerpen

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/11002/158.1

Bescherming

Beschermd als: monument

Beschermingsbesluit: koninklijk besluit van 2 september 1976
(geografisch pakket Antwerpen)

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/1020>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6708>

Samenvatting

De bescherming als monument van de ingangsomlijsting wordt opgeheven omwille van het algemeen belang. Door renovatiewerken aan het pand in 1995 zijn de erfgoedwaarden van het monument aangetast en niet langer toereikend voor bescherming op Vlaams niveau. Bij de renovatie werd de eerste bouwlaag sterk gewijzigd: er werd een brede doorgang naar een binnenplaats en terugwijkende winkelpuien gerealiseerd. De hardstenen omlijsting werd hierbij sterk aangepast en kwam geïsoleerd in het gevelvlak te staan.

Datum

Datum: 27/02/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.5.	Juridische toestand.....	6
2.5.1.	Adres en kadaster	6
2.5.2.	Onroerend erfgoed	6
2.5.3.	Omgeving	7
3.	Evaluerend gedeelte	7
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	7
3.1.1.	Inleiding	7
3.1.2.	Zeldzaamheid	8
3.1.3.	Herkenbaarheid	8
3.1.4.	Representativiteit.....	8
3.1.5.	Ensemblewaarde.....	8
3.1.6.	Contextwaarde	9
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	9
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	9
4.	Bronnen	9
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	9
5.1.	Omgevingsplan	9
5.2.	Fotobijlage	10
5.3.	Documentatie	10

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van eeningangsomlijsting in de Schrijnwerkersstraat 7-9, in Antwerpen. De opheffing van de bescherming kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van deingangsomlijsting werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermde bestand gescreend.

Dit dossier betreft de volledige opheffing van de bescherming als monument van eeningangsomlijsting in Antwerpen.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

Deingangsomlijsting maakt deel uit van een groot pand gelegen in de Schrijnwerkersstraat, te situeren in de historische binnenstad van Antwerpen. De Schrijnwerkersstraat is een winkelwandelstraat met krommend verloop die de Schoenmarkt verbindt met de Korte Gasthuisstraat.¹ De straat werd aangelegd in 1490 en de huidige naam is ontleend aan het voormalige Schrijnwerkerspand (1497-1612). De bebouwing bevat een hoge concentratie aan vastgesteld bouwkundig erfgoed: een veertiental panden of bouwwerken zijn opgenomen in de vastgestelde inventaris waarvan er acht (gedeeltelijk) beschermd zijn als monument.

Het merendeel van de bebouwing bestaat uit panden met oude – veelal eind 16de-, begin 17de-eeuwse – kernen die in de tweede helft van de 19de eeuw doorgaans verbouwd en aangepast werden tot panden van twee tot vier traveeën en twee tot vier bouwlagen met (verankerde) bepleisterde of gecementeerde lijstgevels in een laat- of neoclassicistische stijl. De begane grond van de meeste panden is verbouwd of deels aangepast tot moderne winkelpuien. Slechts sporadisch bleven nog enkele fraaie houten winkelpuien (nr. 8, 22) of eeningangsomlijsting (nr. 10) bewaard. Naast nog enkele traditionele diephuizen, opklimmend tot de tweede helft van de 16de - begin 17de eeuw op de nummers 8 en 15, is de 18de-eeuwse Calvarieberg vermeldenswaardig.

Deingangsomlijsting werd beschermd als monument bij koninklijk besluit van 2 september 1976.

Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving van het beschermd onroerend goed wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed

De beschermdeingangsomlijsting maakt deel uit van een niet-beschermd gebouwencomplex. De omlijsting gaat terug op een 18de-eeuwse koetspoort van het voormalig "Hotel des Pays-Bas", een gebouwencomplex met een vleugel aan de straat en vier vleugels rond een binnenplaats, in deze vorm opgetrokken door de weduwe Koelman-Lauwers in 1868 (zie 5.3. Documentatiebijlage en gevelsteen binnenplaats). Het betrof de

¹ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: Schrijnwerkersstraat [online], <https://id.erfgoed.net/themas/984> (geraadpleegd op 28 februari 2023).

verbouwing en uitbreiding van een burgerhuis met een traditionele kern, dat minstens opklom tot de 17de eeuw, met een koetspoort in Lodewijk XIV-stijl uit de vroege 18de eeuw. De voorbouw van het complex heeft een geknikte bepleisterde en beschilderde lijstgevel van twee en vier traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak. De muurankers met een gekrulde spie duiden op de oudere kern, mogelijk een bak- en zandsteenbouw. Omstreeks 1995 onderging het complex een grondige renovatie naar ontwerp van architectenbureau Poponcini-Lootens (Antwerpen).²

Voortgaande op een archieffoto van 1975, genomen ongeveer een jaar vóór de definitieve bescherming, bestond de koetspoort toen uit een houten vleugel deur met beslag en een bovenlicht met glas-in-lood, gevat in een korfboogomlijsting onder een gestrekte, gekorniste waterlijst uit blauwe hardsteen. De omlijsting werd gekenmerkt door een geprofileerd kwarthol beloop met imposten, doorlopend in rechtstanden op neuten en door bewerkte zwikken met een vlechtwerkpatroon waarin rozetjes. Wellicht leunde deze toestand sterk aan bij de oorspronkelijke toestand van de 18de-eeuwse omlijsting.³ De algemene kenmerken zijn herkenbaar op een gevelplan in het bouwdossier van de verbouwingen in 1868.⁴ Zoals duidelijk blijkt uit de archieffoto van 1975 miste de omlijsting op dat moment enkele onderdelen zoals een gedeelte van de boog, de sluitsteen en een stuk van de bekronende waterlijst.

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier

De bescherming van de ingangsomlijsting maakt deel uit van een uitgebreid geografisch pakket van 200 beschermingen in Antwerpen. Het koninklijk besluit dateert van 2 september 1976.⁵

De lijst aan beschermde monumenten in dit pakket behelst voornamelijk delen van gebouwen (gevels, delen van gevels, bedaking, ingangsomlijstingen,...), archeologische resten en heiligenbeelden, daterend van vóór 1800 en gelegen binnen de historische binnenstad, begrensd door de stadsvesten van ca. 1250.

In het beschermingsbesluit worden geen erfgoedwaarden omschreven. Volgens de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden zijn de historische, architecturale en artistieke erfgoedwaarde relevant voor de beschermde ingangsomlijsting.

De ingangsomlijsting verkeerde op het moment van de bescherming in een toestand zoals weergegeven op de bewaarde archieffoto van 1975, zie beschrijving 2.2.

Er zijn weinig gegevens bekend in het archief Onroerend Erfgoed omtrent het beheer van de omlijsting in de periode na de bescherming, meer bepaald van 1975 tot 1995, het jaar waarin grondige renovatiewerken aan het gebouwencomplex waarvan de ingangsomlijsting deel uitmaakte plaatsvonden. In het bouwdossier tonen foto's van de omlijsting aan dat de in 1975 ontbrekende elementen (zie 2.2.) in de periode 1975-1995 hersteld geweest zijn (zie 5.3. Documentatiebijlage), hetzij door nieuw gemodelleerde

² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hotel des Pays-Bas* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/4517> (geraadpleegd op 6 maart 2023).

³ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier A/0004/9, geografisch pakket Antwerpen (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 1976).

⁴ Stadsarchief Antwerpen, bouwdossier 1868#213.

⁵ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier A/0004/9, geografisch pakket Antwerpen (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 1976): De ingangsomlijsting in de Schrijnwerkersstraat staat in het koninklijk besluit vermeld onder volgnummer 149. In een brief van de stad Antwerpen aan de Rijksdienst van 24 november 1976 wordt gewezen op een aantal aan te passen onnauwkeurigheden waaronder een verkeerd huisnummer bij de ingangsomlijsting: in plaats van huisnummer 12 heeft het pand van de ingangsomlijsting nr. 9 als huisnummer. Dit werd echter niet aangepast in het definitieve besluit.

hetzij door gerecupereerde onderdelen.⁶ Of de huidige sluitsteen gebaseerd is op een oorspronkelijk model is niet duidelijk.

Voor de renovatiewerken van 1995 werd een gunstig advies verleend door het Bestuur Monumenten en Landschappen en de stadsdienst Monumentenzorg.⁷ Ondanks de voorwaarde van de stedelijke dienst Monumentenzorg om "de poortomlijsting naar de oorspronkelijke afmetingen aan te passen", werd de integratie van de ingangsomlijsting in het gevelvlak anders uitgevoerd dan voorzien op de ontwerpplannen bij de bouwaanvraag. Ter hoogte van de eerste bouwlaag werd een verbrede doorgang naar het binnengebied en terugwijkende winkelpuien met moderne etalages gerealiseerd. Op de begane grond van de voorbouw bleef enkel de ingangsomlijsting op de oorspronkelijke rooilijn behouden, maar werd deze naar rechts in het gevelvlak verplaatst, op de knik van de lijstgevels. De omlijsting werd bovendien aanzienlijk versmald tot een rondboogvorm zonder invulling van deurvleugels en bovenlicht. Ondanks de gewijzigde opbouw werd er geen herstel naar de oorspronkelijke toestand gevorderd.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 15 september 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

De ingangsomlijsting heeft als adres Schrijnwerkersstraat 7-9 in Antwerpen.

De kadastrale toestand is gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van bescherming. De huidige kadastrale gegevens van het monument zijn: Antwerpen, 3de afdeling, sectie C, perceelnummer 1634A (deel).

In het beschermingsbesluit van 1976 wordt dit kadastraal omschreven als: Antwerpen, 3de afdeling, artikel 1490, sectie C, perceelnummer 1638.

2.5.2. Onroerend erfgoed

-Het afgebakend deel van het perceel bevat de als monument beschermde ingangsomlijsting, Schrijnwerkersstraat 7-9 in Antwerpen (Koninklijk Besluit van 2 september 1976).

-De ingangsomlijsting werd aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed in de inventaris van het bouwkundig erfgoed sinds 29 maart 2019, zie <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/103588>.

-De ingangsomlijsting is gelegen in de historische stadskern van Antwerpen, aangeduid als vastgestelde archeologische zone sinds 19 februari 2016, zie <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140031>.

- De ingangsomlijsting is gelegen in de bufferzone van het als UNESCO werelderfgoed erkende museum Plantin-Moretus, zie <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15003>.

⁶ Stadsarchief Antwerpen, bouwdoossier 86#941669.

⁷ Stadsarchief Antwerpen, bouwdoossier 86#941669: advies van Bestuur Monumenten en Landschappen FB 94/1578 van 20/12/1994 en advies van stadsdienst Monumentenzorg DROV/MLZ/STR5957 van 4/1/1995.

2.5.3. Omgeving

Het perceel kadastraal gekend als Antwerpen, 3de afdeling, sectie C, perceelnummer 1634/A, is op het gewestplan aangeduid als woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde en gelegen in het gemeentelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP) "Binnenstad", goedgekeurd op 26 april 2012.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

3.1.1. Inleiding

De aanpassings- en verbouwingswerken van 1995 waren nefast voor de erfgoedwaarden van de ingangsomlijsting. De omlijsting werd verplaatst in het gevelvlak en werd aanzienlijk versmald tot een rondboogvorm. De invulling met deurvleugels en bovenlicht werd niet gereconstrueerd. De context werd op een hedendaagse manier herbouwd zonder enige referentie naar de historische context.

Artikel 6.2.1, 3°, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 staat de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing van een bescherming omwille van het algemeen belang toe. De parlementaire voorbereiding stelt daarbij het volgende: "*door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming*".

In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, wordt het beschermd erfgoed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Deze evaluatie is gebaseerd op de erfgoedwaarde zoals vermeld in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 2.1, 26°: de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische, ruimtelijk-structurerende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en de cultuurgooderen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontleen. Daarnaast zijn de vijf selectiecriteria gebruikt die ook gehanteerd worden in functie van bescherming en die het afwegingskader vormen om het onroerend erfgoed te waarderen:

1° zeldzaamheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, de typologie of het oeuvre;

2° herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan;

3° representativiteit: geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde typologie of een bepaald oeuvre;

4° ensemblewaarde: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen;

5° contextwaarde: geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke relatie is op landschappelijk, stedenbouwkundig of esthetisch vlak.

Volgens de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden zijn de historische, architecturale en artistieke waarde relevant voor de beschermde ingangsomlijsting.

3.1.2. Zeldzaamheid

De ingangsomlijsting in de Schrijnwerkersstraat was op het moment van de bescherming typologisch niet zo zeldzaam als vroeg 18de-eeuwse omlijsting uit blauwe hardsteen in Lodewijk XIV-stijl. Binnen de 145 op zich beschermde deur-, poort- en ingangsomlijstingen in Antwerpen worden er twintig soortgelijke vroeg 18de-eeuwse exemplaren geteld. De aanpassings- en verbouwingswerken van 1995 aan het bijhorende gebouwencomplex hebben een grote impact gehad op de vormgeving van de ingangsomlijsting, de opstelling ervan binnen het gevelbeeld en de functie die niet meer strookt met de toestand op het moment van de bescherming. Wegens de geringe historische, artistieke en architecturale waarde van de omlijsting zou een opheffing ervan geen hiaat binnen het beschermde bestand betekenen. De ingangsomlijsting is bijgevolg geen zeldzaam voorbeeld van een 18de-eeuwse ingangsomlijsting.

3.1.3. Herkenbaarheid

Ondanks enkele ontbrekende stukken had de ingangsomlijsting op het moment van de bescherming een voldoende hoge herkenbaarheid en authenticiteit omwille van de bewaarde vormgeving, het materiaal, de uitwerking, de functie en opstelling binnen het gevelbeeld. Bij aanpassings- en verbouwingswerken in 1995 werd de ingangsomlijsting vormelijk sterk gewijzigd (artistieke, historische waarde), staat de omlijsting door de verplaatsing en de sterk verbouwde begane grond met op de rooilijn terugwijkende winkeletalages als een geïsoleerd object in het totaalbeeld van de voorgevel en heeft de omlijsting zonder invulling (deurvleugels, bovenlicht) en zonder aansluitende voorgevel de functie als 'inkom' verloren (architecturale waarde).⁸ Bijgevolg is de ingangsomlijsting door de aanpassingswerken geen herkenbaar voorbeeld meer van een 18de-eeuwse ingangsomlijsting.

3.1.4. Representativiteit

Gezien de huidige gewijzigde vormgeving, uitwerking, functie en opstelling van de ingangsomlijsting, is deze ook niet langer een representatief voorbeeld van een 18de-eeuwse ingangsomlijsting in Lodewijk XIV-stijl (historische, architecturale en artistieke waarde).

3.1.5. Ensemblewaarde

De aanpassings- en verbouwingswerken aan het gebouwencomplex in 1995 hebben een grote impact gehad op het algemeen voorkomen van de ingangsomlijsting: door de wijzigingen aan de vormgeving en uitwerking van de omlijsting (boogvorm) vormt deze geen waarheidsgetrouw geheel meer dat refereert aan de omlijsting op het moment van bescherming (historische, artistieke waarde). Ook het gebrek aan een invulling (deurvleugels, bovenlicht) en een aansluitende voorgevel waardoor de omlijsting niet meer als inkom functioneert, maakt de ensemblewaarde gering (architecturale waarde).

⁸ Een sterk gelijkend voorbeeld met een hogere herkenbaarheid is de beschermde poortomlijsting van het pand, Lange Koepoortstraat 14/Zwartzustersstraat 27-29, zie INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Herenhuis: ingangstravee* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6573> (geraadpleegd op 6 maart 2023).

3.1.6. Contextwaarde

De aanpassings- en verbouwwerken aan het gebouwencomplex in 1995 hebben een grote impact gehad op het algemeen voorkomen van de ingangsomlijsting: de sterk verbouwde begane grond met op de rooilijn terugwijkende winkeletalages maakt de omlijsting tot een geïsoleerd object in het gevel- en straatbeeld. De integratie van de beschermde omlijsting als geïsoleerd element in het gevelvlak zonder aansluiting in de straatwand heeft de contextwaarde aangetast (architecturale waarde).

Het verlies aan zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewaarde en contextwaarde heeft de historische, architecturale en artistieke waarde van de ingangsomlijsting van Schrijnwerkersstraat 7-9, in die mate aangetast zodat deze niet langer toereikend zijn voor bescherming op Vlaams niveau. Daarom wordt de bescherming van de ingangsomlijsting als monument opgeheven omwille van het algemeen belang.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

De erfgoedwaarden zijn niet volledig verloren gegaan, maar zijn ontoereikend voor een bescherming op Vlaams niveau. De erfgoedwaarden staan in voldoende mate gedocumenteerd en geregistreerd in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als monument van de ingangsomlijsting, Schrijnwerkersstraat 7- 9, wordt geheel opgeheven. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

Stadsarchief Antwerpen, bouwdossier 1868#213, 86#941669 [online], (geraadpleegd op 3 maart 2023).

Onroerend Erfgoed [Antwerpen], Beschermingsdossier A/0004/9, geografisch pakket Antwerpen (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 1976).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hotel des Pays-Bas* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/4517> (geraadpleegd op 6 maart 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Burgerhuis met Lodewijk XIV-poort* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/103588> (geraadpleegd op 6 maart 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Historische stadskern van Antwerpen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140031> (geraadpleegd op 6 maart 2023).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.